www.ncerthelp.com

आदर्श प्रश्न कोष

संस्कृत

संकलित परीक्षा–II

कक्षा – X

अपठित अवबोधनम्		
1	**अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत** धन्यं तत् राष्ट्रं यस्य शिक्षका: सततं चिन्तने लेखने पाठने विद्यार्थिनां दिग्दर्शने च निरता: सन्ति।राष्ट्रनिर्माणस्य कार्ये अहर्निशम् संलग्नेभ्य: एतेभ्य: शिक्षकेभ्य: नम:। **एकपदेन उत्तरत्** (1×2=2) (अ) क: राष्ट्रस्य निर्माता भवति? (ब) केभ्य: प्रेरणां गृहीत्वा विद्यार्थिन: उच्चादर्शान् पालयन्ति? **पूर्णवाक्येन उत्तरत** (1×2=2) (अ) सद्गुरु: किं करोति? (ब) कीदृशं राष्ट्र धन्यम्? **प्रदत्तविकल्पेभ्य: उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत –** (1×4=4) (अ) 'भूमिका' इति पदस्य किं विशेषणपदम् अस्ति? (i) अध्यापकस्य (ii) महत्त्वपूर्णा (iii) जीवननिर्माणं (iv) शिक्षितजनस्य (ब) 'ये' इति पदम् केभ्य: प्रयुक्तम्? (i) विद्यार्थिभ्य: (ii) राष्ट्रवासिभ्य: (iii) आदर्शेभ्य: (iv) शिक्षकेभ्य: (स) 'कुर्वन्ति' इति पदस्य कर्तृपदम् किम्? (i) एते (ii) शिक्षका: (iii) ये (iv) आधारशिलाया: (द) 'निरन्तरम्' इति पदस्य किं पर्यायपदम् गद्यांशे प्रयुक्तम्? (i) सततम् (ii) चिन्तनम् (iii) लेखनम् (iv) दिग्दर्शनम् **अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।** (2)	10

Visit www.ncerthelp.com for Ncert Solutions in Text and Video , CBSE Sample papers, Exam tips, NCERT BOOKS, Motivational Videos, Notes for All Classes and Many More...

www.ncerthelp.com

2 **वाक्यानि पठित्वा वाक्याधारितान् प्रश्नाम् उत्तरत –**

अष्टादशपुराणेषु व्यासस्य वचनद्वयम्।
परोपकार: पुण्याय पापाय परपीडनम्।।

I एकपदेन उत्तरत् (1 × 1 = 1)

(i) परोपकारेण नर: किं प्राप्नोति?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत (1 × 2 = 2)

(i) पुराणानि कति सन्ति?

(ii) पुराणानि केन संगृहीतानि?

II विकल्पेभ्य: शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत– (1 × 2 = 2)

(i) 'परोपकार:' इत्यस्य विलोमपदम् अत्र किम्?

(अ) वचनद्वयम् (ब) पुराणम्
(स) पुण्यम् (द) परपीडनम्

(ii) 'कथनम्' इत्यर्थे क: शब्द: प्रयुक्त:?

(अ) उपकार (ब) वचन
(स) द्वय (द) पीडन

रचनात्मक– कार्यम्

1 **भवती श्रेया। भवत्या दिल्ली नगरे सम्पन्ना संस्कृतप्रदर्शिनी दृष्टा। तस्या: वर्णनं कुर्वन्ती भवती पञ्जाबप्रदेशे निवसन्तीं दिव्यां प्रति पत्रं लिखति। मञ्जूषात: पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत।** 5

सर्वोदय विद्यालय:
(i)....................
तिथि..........................

प्रियसखि दिव्ये!

सस्नेहं ....[II]।

अत्र कुशलं तत्रास्तु। अस्मिन् पत्रे अहं तुभ्यम् एकाम् विशिष्टां वार्ताम् निवेदयामि यत् मया[III]..... .... एका अपूर्वा प्रदर्शिनी दृष्टा। दिल्लीनगरे विश्वसंस्कृतसम्मेलनम् आयोजितम्

Visit www.ncerthelp.com for Ncert Solutions in Text and Video , CBSE Sample papers, Exam tips, NCERT BOOKS, Motivational Videos, Notes for All Classes and Many More...

अभवत्। तस्मिन् एव संस्कृतविदुषां गोष्ठ्य:............[IV]। प्रतिसायं नाट्यसमारोह:अपि चलति स्म। सप्तदिवसीये कार्यक्रमे अनेकेषां संस्कृतनाटकानां..........[V] अभवत्। तदैव 'विश्ववारा' अभिधाना संस्कृतप्रदर्शिनी.........[VI] आयोजिता। प्रदर्शिन्यां पाचीनकाले प्रयुक्तानि यज्ञपात्राणि.........[VII] आसन्। अनेकहस्तलिखिता: पाण्डुलिपय:, शिलालेखानां प्रतिकृतय:........[VIII] दुर्लभित्तिचित्राणि प्रदर्शितानि आसन्। तत्र एव संस्कृतपुस्तकमेलकमपि आयोजितम्। तत्र चतुर: वेदान्, अष्टाध्यायीं, चरकसंहितां कौटिल्यस्य अर्थशास्त्रं इति आदीन् ग्रन्थान् दृष्ट्वा अहम्अति-आनन्दम्.........[IX]। यदा त्वम् दिल्लीनगरम् आगमिष्यसि तर्हि तत: क्रीतानि पुस्तकानि दर्शयिष्यामि।

मातापितृभ्याम् मे नमो नम:।

भवत्या: सखी

X..............

मञ्जूषा –

अभवन्, श्रेया, दिल्लीनगरात्, गतमासे, प्रदर्शितानि, नमोनम:, मञ्चनम्, अनेकानि, अन्वभवम्, अपि

2 अधोदत्तचित्रस्य वर्णनं मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया पञ्चवाक्येषु कुरुत। **10**

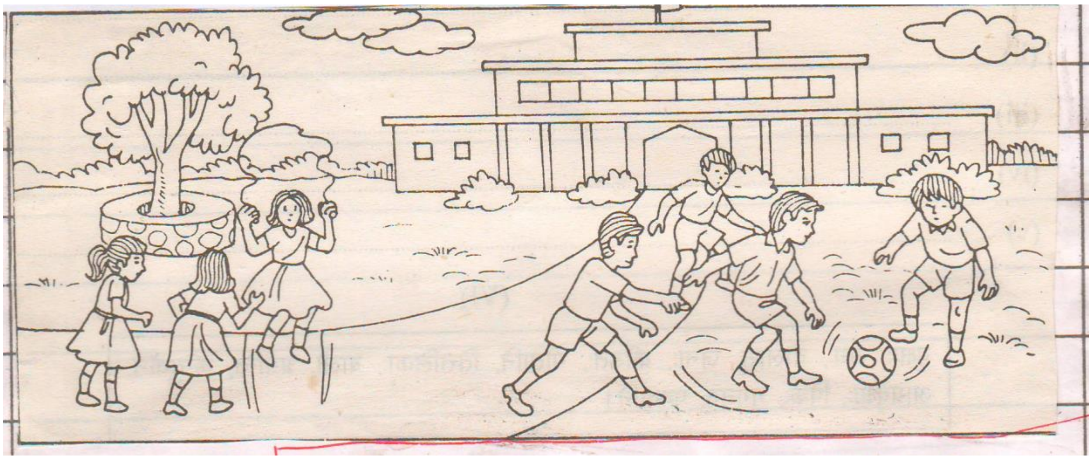

मञ्जूषा

विद्यालय:, चत्वार:, कन्दुकेन, बालिका:, क्रीडन्ति, प्रसन्ना:, तिस्र:, रज्जुक्रीडाम्, सुंदरभवनम् वृक्ष:, सन्ति, धावन्ति, कुर्वन्ति, अस्ति, अपि

3 'मम विद्यालय:' इति विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषाया: सहायतया पञ्चवाक्यानां निर्माणं कुरुत।

मञ्जूषा –

अर्द्धावकाशे, क्रीडाक्षेत्रे, द्वे, पादकन्दुकक्रीडाम्, पठन्ति, छात्रा:, योग्या:, पुरस्कारान् लभन्ते, अध्यापका:, पाठयन्ति, यच्छन्ति, अस्ति

Visit www.ncerthelp.com for Ncert Solutions in Text and Video , CBSE Sample papers, Exam tips, NCERT BOOKS, Motivational Videos, Notes for All Classes and Many More...

www.ncerthelp.com

अनुप्रयुक्तं व्याकरणम्

1 अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत। 4

(i) एतत् कार्यं तु कुक्कुटोऽपि करोति।

(ii) उभौ + एव मित्रे आस्ताम्।

(iii) जगत्+नाथः सर्वान् रक्षति।

(iv) अयं शोकः

2 अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत। 5

I प्रकृतिः सस्नेहं सर्वान् पालयति।

(1) सखिभिः सह (2) स्नेहेन सहितम्

(3) तैलेन सह (4) घृतेन सह

II अये! कथं कथं श्रीकृष्णार्जुनौ युधिष्ठिरः च।

(1) श्रीकृष्णः च अर्जुनः च (2) श्रीकृष्णौ अर्जुनौ च

(3) श्रीकृष्णः अर्जुनौ च (4) श्रीकृष्णम् अर्जुनं च

III प्रचण्डज्वालः अग्निः सर्वत्र प्रसरति।

(1) प्रचण्डः ज्वालः च (2) प्रचण्डाः ज्वालाः यस्य सः

(3) प्रचण्डं ज्वालां (4) प्रचण्डाः ज्वालाः

IV बालः रथस्य पश्चात् धावति।

(1) अनुरथस्य (2) अनुरथम्

(3) अनुरथः (4) रथानु

V कृतभोजनः बालः विद्यालयं गच्छति।

(1) कृतम् भोजनम् (2) कृतं भोजनम् यन सः

(3) कृतः भोजनः येन सः (4) कृतस्य भोजनस्य

3 **अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा समुचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत–** 5

(i) निजगृहं भासमानं अवलोक्य तौ दम्पती आश्चर्येण परस्परम् अपश्यताम्।

(1) भास्+शानच् (2) भा+शानच्

(3) भास्+मानम् (4) भास्+मतुप्

Visit www.ncerthelp.com for Ncert Solutions in Text and Video , CBSE Sample papers, Exam tips, NCERT BOOKS, Motivational Videos, Notes for All Classes and Many More...

	(ii) न जाने कथं माम् न <u>परिगणयन्तः</u> जनाः चित्रवर्णम् अहिभुजं 'राष्ट्रपक्षी' इति मन्यन्ते। (1) परिगणय + शतृ (2) परिगण्+शतृ (3) परिगणयत्+ क्त (4) परि+गण्+शतृ (iii) एषा मम <u>पुत्र+ङीप्</u> क्रीडति। (1) पुत्रा (2) पुत्रीम् (3) पुत्री (4) पुत्रीः (iv) प्रकृतेः <u>सुन्दरतायाः</u> वर्णनम् कठिनम्। (1) सुन्दर+तल् (2) सुन्दर+टाप् (3) सुन्दरत+तल् (4) सुन्दरी+तल् (v) <u>स्वच्छ + तल्</u> सर्वेभ्यः स्वास्थ्यदायिनी भवति। (1) स्वच्छतल् (2) स्वच्छन्दता (3) स्वच्छन्दताम् (4) स्वच्छता	
4	**अधोलिखितवाक्येषु मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत।** (क) अहम् .... दिल्लीनगरं गमिष्यामि। (ख) अस्य याच्ञा वृथा .... अस्तु। (ग) नगरात् .... एकः आश्रमः अस्ति। (घ) बालाः ग्रामं .... अगच्छन्। (ङ) सःअत्र .... आगमिष्यति? **मञ्जूषा–** बहिः, ह्यः, मा, किमर्थम्, श्वः	5
5	**उचितसंख्यापदेन रिक्तस्थानानि पूरयत।** I क्रीडाक्षेत्रे ....(1) बालकः क्रीडति। II विद्यालये .... (2)बालौ पुरस्कारम् प्राप्तवन्तौ। III लतायाम् .... (3)पुष्पाणि विकसन्ति। IV कूपे .... (4)महिलाः तिष्ठन्ति। V विद्यालये ....(51) छात्राः संस्कृतं पठन्ति।	5

6	**अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदम् अशुद्धम् अस्ति। उचितम् उत्तरं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा अशुद्धपदं संशोध्य लिखत –** I वयम् स्वकार्याणि ध्यानेन कुर्वः। (1) कुर्वन्ति (2) कुरुत (3) कुरुत (4) कुर्मः II ह्यः विद्यालये उत्सवः भविष्यति। (1) अभवः (2) अभवत् (3) भवेत् (4) भविष्यतः III सर्वे बालिकाः क्रीडन्ति। (1) सर्वाः (2) सर्वाणि (3) सर्वाम् (4) सर्वा IV कक्षायाम् सर्वे छात्रः पठन्ति। (1) छात्रा (2) छात्राः (3) छात्रे (4) छात्रैः V अस्मिन् प्रदेशे द्वौ नद्यौ वहतः। (1) द्वयोः (2) द्वाभ्याम् (3) द्वे (4) द्वयो VI सर्वाः बालिकाः अत्र पठतः। (1) पठन्ति (2) पठति (3) पठिष्यति (4) अपठत्	6
पाठयपुस्तक		
1	**अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत–** अथ पूर्वमित्रं दुष्टबुद्धिः प्रच्छन्नभाग्यस्य धनागमवृतान्तं श्रुत्वा कदाचित् मध्यरात्रे तस्य एव गृहे चौर्यार्थं सन्धि-खननसुयोगं विलोकयन् स्थितः। तस्मिन्नेव काले सुप्तोत्थितः प्रच्छन्नभाग्यः सम्भ्रान्तचित्तः स्वपत्नीं सम्बोध्य उवाच-अहो। विचित्रः स्वप्नो मया दृष्टः। अस्माकं क्षेत्रे अश्वत्थतरुमूले सुवर्णपूरितः कलशः विद्यते इति। तच्छुत्वा परद्रव्ये अनासक्ता सा न्यवेदयत्-नाथ! विरम अस्मात् लोभात्। दुष्टबुद्धिः तु तयोः वार्तां श्रुत्वा झटिति एव क्षेत्रं गतः। तत्र अश्वत्थतरुमूलं खनित्वा तं सुवर्णकलशं प्राप्तवान्।	4

Visit www.ncerthelp.com for Ncert Solutions in Text and Video , CBSE Sample papers, Exam tips, NCERT BOOKS, Motivational Videos, Notes for All Classes and Many More...

	I एकपदेन उत्तरत (क) पूर्वमित्रं दुष्टबुद्धिः कस्य धनागमवृतान्तं श्रुतवान्? **II पूर्णवाक्येन उत्तरत** (i) परद्रव्ये अनासक्ता प्रच्छन्नभाग्यस्य पत्नी किम् न्यवेदयत् ? **III विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तर चित्वा लिखत–** (क) 'स्वप्नः' इति पदस्य किम् क्रियापदम्? (1) मया (2) दृष्टः (3) विचित्रः (4) अहो (ख) परेषाम् धने इति अर्थे किं पदं गद्यांशे प्रयुक्तम्? (1) अश्वत्थतरुमूले (2) अस्मात् (3) परद्रव्ये (4) अनासक्ता	
2	**अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत** आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः। तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः।। प्रश्ना :– **(I) एकपदेन उत्तरत** (1) कः प्रथमः धर्मः? **(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत** (1) विदुषां वचः किम्? **(III) प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं लिखत।** (क) 'धर्मः' इत्यस्य विशेषणपदं किम्? (i) आचारः (ii) प्रथमः (iii) धर्मः (iv) इति (ख) 'मूर्खाणाम्' इत्यस्य विलोमपदं किम्? (i) तस्मात् (ii) प्राणेभ्यः (iii) वचः (iv) विदुषाम्	4
3	**अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत** भीमः – (युधिष्ठिरं प्रति) भ्रातः। द्रौणिं अनुगन्तुं मह्यम् अनुमतिं ददातु भवान्। युधिष्ठिरः – गच्छ वत्स! विजयी भव! नकुलः तव सारथिः भवतु। (भीमसेनः निर्गच्छति, श्रीकृष्णः अर्जुनेन सह प्रविशति) श्रीकृष्णः – भो धर्मराज। समीचीनं न कृतं भवता। पुत्रशोकविह्वलः भीमसेनः एकाकी एव द्रौणिं हन्तुम् अभिधावति। युधिष्ठिरः – भगवन्! सः तु एकाकी एव द्रोणपुत्राय अलम्। श्रीकृष्णः – वत्स! न जानाति भवान् द्रौणेः चपलां प्रकृतिम्। पितुः द्रोणात् प्राप्तं	4

	ब्रह्मशिर: नाम अस्त्रं विद्यते तस्य पार्श्वे। यदि तत् प्रयुज्यते, सर्वा पृथ्वी दग्धा स्यात्। **I. एकपदेन उत्तरत** (1) कम् अनुगन्तुम् युधिष्ठिर: अनुमतिं यच्छेत्? **II पूर्णवाक्येन उत्तरत** (1) यदि ब्रह्मशिर: अस्त्रं प्रयुज्यते तर्हि किं स्यात्? **III. विकल्पेभ्य: उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत–** (क) प्रकृतिम् इति पदस्य विशेषणपदं किम्? (i) भवान् (ii) द्रौणे: (iii) चपलाम् (iv) जानाति (ख) 'स:' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्? (1) श्रीकृष्णाय (2) द्रोणपुत्राय (3) युधिष्ठिराय (4) भीमसेनाय	
4	**अधोलिखितस्य कथनद्वयस्य समुचितं भावं प्रदत्त-विकल्पेभ्य:चित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत।।** I. मिलित्वा एव मोदध्वं जीवनं च रसमयं कुरुध्वम्। (अ) सहभोजनेन जीवनं रसमयं भवति। (ब) परस्परम् एकत्वभावनया एव जीवने प्रसन्नता आनन्द: च भवति। (स) रसमयेन जीवनेन एव मनुष्य: मोदते। (द) मोदस्य रसस्य च मेलनम् आवश्यकम्। II. जलबिंदुनिपातेन क्रमश: पूर्यते घट:। (अ) जलबिन्दुभि: विशाल: अपि घट: पूरित: भवति। (ब) सततपरिश्रमेण एव मनुष्य: सफल: भवति। (स) घटस्य पूर्णता बिन्दौ एव निहिता। (द) बिन्दु: परमात्मन: स्वरूपं भवति।	2
5	**मञ्जूषात: समुचितं पदं चित्वा अधोलिखितश्लोकद्वयस्य अन्वयं पूरयत–** (क) विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्त: प्रकीर्तिता:। अन्वय: – अस्मिन् ....[1] विद्वांस: एव ....[2] प्रकीर्तिता:। अन्येषां वदने ये (चक्षुषी) ....[3] तु चक्षुनामनी ....[4]। (ख) य इच्छत्यात्मन: श्रेय: प्रभूतानि सुखानि च। न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्य: कदापि च।। अन्वय: – य: ....[5] श्रेय: प्रभूतानि ....[6] च इच्छति स: ....[7]	4

Visit www.ncerthelp.com for Ncert Solutions in Text and Video , CBSE Sample papers, Exam tips, NCERT BOOKS, Motivational Videos, Notes for All Classes and Many More...

www.ncerthelp.com

	परेभ्यः ....8 कर्म न कुर्यात्। मञ्जूषा मते, कदापि, लोके, आत्मनः त, अहितम्, चक्षुष्मन्तः, सुखानि	
6	**रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत** (क) राजहंसी काकं कथयति – त्वं तु कटु क्वणसि। (ख) साधूनाम् चित्ते वाचि च सरलता भवति। (ग) अरुणाचले अनेके उत्सवाः मान्यन्ते। (घ) प्रच्छन्नभाग्यस्य गृहम् मणीनाम् आभया भासमानम् अभवत्। (ङ) अहं पुस्तकं पठामि।	5
7	**अधोलिखितवाक्यानि घटनाक्रमानुसारं पुनः लिखत।** (क) छात्राणां स्वागताय प्रवेशद्वारम् उभयतः स्थितः बालसमूहः अभिनन्दनगीतं गायति। (ख) प्रक्षेपकयन्त्रेण केषाञ्चित् दर्शनीयस्थलानां परिचयः दीयते। (ग) छात्राः अरुणाचलप्रदेशस्य दर्शनीयस्थलानां विषये ज्ञानं प्राप्य स्थलानां दर्शनाय अतीव उत्सुकाः भवन्ति। (घ) सर्वे छात्राः जलपानाद् अनन्तरं भ्रमणाय गमिष्यन्ति। (ङ) अरुणाचलप्रदेशस्य एकस्मिन् विद्यालये छात्राणां एकः दलः आगच्छति। (च) पर्यटनाधिकारी प्रश्नोत्तरमाध्यमेन अरुणाचलप्रदेशस्य दर्शनीयस्थलानां विषय ज्ञानं यच्छति। (छ) छात्राः पर्यटनविभागेन प्रकाशितां प्रसिद्धस्थलानां सूचीं पठन्ति। (ज) सभागारे प्रदेशस्य पर्यटनाधिकारी छात्रान् प्रतीक्षते।	4
8	**रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारम् अर्थं चित्वा लिखत** – (क) परमहम् अखण्डः शाश्वतः विभुः च। (i) शशकवत् (ii) सरस्वत्याः (iii) शिशुवत् (iv) नित्यः (ख) मौनं धृत्वा वराकान् मीनान् छलेन अधिगृह्य भक्षयसि। (i) श्रेष्ठान् (ii) बलाकाम् (iii) दयनीयान् (iv) बालकान् (ग) गृहाण चक्रम् इति उक्तः सः सव्येन पाणिना चक्रम् गृहीतवान्। (i) सुंदरेण (ii) हस्तेन (iii) जलेन (iv) पाणिनिमुनिना	3

Visit www.ncerthelp.com for Ncert Solutions in Text and Video , CBSE Sample papers, Exam tips, NCERT BOOKS, Motivational Videos, Notes for All Classes and Many More...